

دوره ۹ شماره ۳۴ و ۳۵
بهار و تابستان ۱۳۹۶

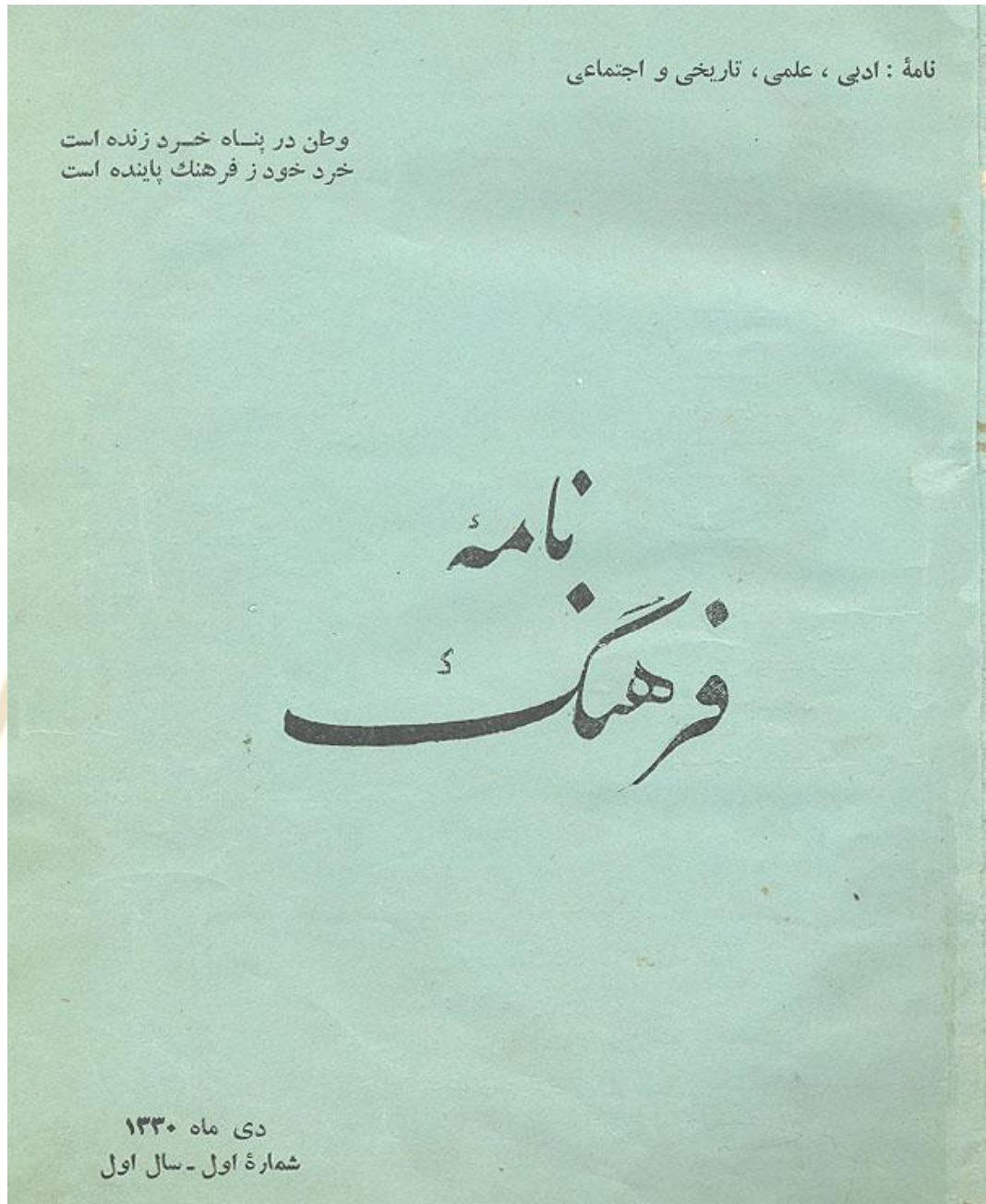
شریه انتردیسکیپلیناری کتابخانه‌ها و مراکز اسناد آستان قدس رضوی

مجله نامه فرهنگ؛

نخستین نشریه تخصصی فرهنگیان خراسان

سید مهدی سید قطبی^۱

^۱ کارشناسی ارشد کتابداری و کارشناس اطلاع‌رسانی مطبوعات، mehdidotbi@gmail.com

چکیده

مطبوعات در ایران در یک صد و هشتاد سال پیش (با انتشار روزنامه کاغذ اخبار میرزا محمد صالح شیرازی به سال ۱۲۵۲ق/ ۱۲۱۵ ش) پدید آمد. اما حدود هفت دهه بعد از کاغذ اخبار در خراسان روزنامه ادب به عنوان نخستین نشریه این سرزمین متولد شد. نخستین مجله خطه خراسان در سال ۱۲۹۸ خورشیدی با نام دانش در مشهد منتشر شد. پس از گذشت حدود سی سال از انتشار مجله دانش، فرهنگیان خراسان مجله تخصصی نامه فرهنگ ارائه کردند. این مقاله به معرفی مجله نامه فرهنگ و بررسی هدف و محتوای آن و چگونگی انتشارش می‌پردازد.

کلیدواژه های موضوعی: مجله نامه فرهنگ، نخستین‌ها، فرهنگیان، خراسان.

مقدمه

اولین روزنامه ایرانی در زمان محمدعلی شاه قاجار به همت میرزا صالح شیرازی در سال ۱۲۵۲ق. / ۱۲۱۵ش. با نام «کاغذ اخبار» پدید آمد. این در حالی بود که اولین نشریه در خراسان؛ «روزنامه ادب» پس از گذشت شصت و شش سال از انتشار کاغذ اخبار، در چهارم رمضان ۱۳۱۸ قمری (برابر با ۶ دی ماه ۱۲۷۹) در مشهد منتشر شد. از طرفی دانش؛ نخستین مجله خراسان در ۱ برج جدی (دی) ۱۲۹۸ خورشیدی برابر ۲۹ ربیع الاول ۱۳۳۸ قمری در موضوع ادبی در مشهد منتشر شد (سیدقطبی، ۱۳۹۳، ۲). اما نخستین نشریه آموزشی خطه خراسان با انتشار «سالنامه دبیرستان شاهرضا» در سال ۱۳۱۳ خورشیدی پدید آمد و بعد از دو سال انجمن دبیرستان فردوسی مشهد «سالنامه دبیرستان فردوسی مشهد» را در سال ۱۳۱۵ منتشر کرد. دو سالنامه پیش‌گفته صرفاً شامل گزارش و خبرهایی از فعالیتها و معرفی معلمان، مدیران و دانش‌آموزان بودند و اصلاً مقالات و مطالب تخصصی در حوزه آموزش و پرورش نداشتند تا اینکه پانزده سال گذشت و نخستین نشریه تخصصی فرهنگیان سرزمین خراسان به اسم «نامه فرهنگ» منتشر گردید. نخستین شماره نامه فرهنگ به عنوان نخستین مجله فرهنگیان خراسان در دی ۱۳۳۰ خورشیدی پدید آمد که به لحاظ ارزشمندی محتوا و گروه نویسندگان تأثیر زیادی در نشریات فرهنگی خراسان داشته است.

پس از مجله نامه فرهنگ، نشریه اداره فرهنگ شهرستان بیرجند (۱۳۳۵خ)، نشریه فرهنگ خراسان (۱۳۳۶)، نشریه فرهنگ شهرستان گناباد (۱۳۳۷ خ)، نشریه ماهیانه نادر دبیرستان نادرشاه (۱۳۳۸ خ)، نشریه کمیته دبیران تعلیمات دینی مشهد (۱۳۴۹ خ) و نشریه انجمن مرکزی معلمان علوم تجربی (۱۳۵۱ خ) در استان خراسان منتشر شدند که از نظر شیوه نگارش، اهداف و محتوا متأثر از نشریه نامه فرهنگ هستند.

این پژوهش به روش توصیفی ابتدا مشخصات ظاهری و وضعیت موجودی مجله نامه فرهنگ در آرشیوهای بزرگ ایران را بیان نموده بعد به معرفی غلامحسین یوسفی سردبیر و نویسنده برخی مطالب نشریه می‌پردازد. در ادامه ضمن تشریح زمینه‌ها و عوامل انتشار و اهداف مجله نامه فرهنگ، کیفیت محتوای مقالات و وضعیت اشتراک نشریه را مطرح می‌کند.

معرفی نشریه

نام نشریه «نامه فرهنگ» به خط نستعلیق در وسط جلد در دو سطر قرار دارد. در سمت راست بالای جلد عبارتهای «نامه: ادبی، علمی، تاریخی و اجتماعی»، سمت چپ بالای شعار مجله «وطن در پناه خرد زنده است * خرد خود زه فرهنگ پاینده است» و سمت چپ پایین جلد تاریخ و شماره مجله «دی ماه ۱۳۳۰، شماره اول - سال اول» درج شده است. روی جلد فاقد هر گونه طرحی است و فقط رنگ آبی کمرنگی همه آنها را پوشانده است.

صاحب امتیاز و مدیر مسئول مجله نامه فرهنگ نامشخص است اما با توجه به یادداشت مرتضی مدرس (رئیس فرهنگ خراسان وقت)، اداره فرهنگ خراسان عهده دار این دو سمت است. سردبیر مجله غلامحسین یوسفی بود. اولین شماره‌ی نشریه در دی ۱۳۳۰ در مشهد منتشر شد. نوبت انتشار آن ماهیانه و محل اداره این نشریه مشهد، دبیرستان شاهرضا قرار داشت. قیمت تک شماره ۱۵ ریال، نوع چاپ سربی، قطع نشریه ۱۶*۲۳ سانتیمتر بود. در قطع اولیه مطالب مجله هر صفحه در سه ستون و در قطع دوم در دو ستون قرار دارد. مجله را چاپ زوار مشهد چاپ نمود.

از مجله نامه فرهنگ در طی دو سال جمعاً ۱۸ شماره منتشر شد و پس از آن برای همیشه متوقف شد (صدری طباطبایی نائینی، ۱۳۷۸، ص ۶۷۸). نگارنده به ۱۵ شماره از این مجله که شماره‌های موجود در آرشیو مطبوعات سازمان کتابخانه‌های آستان قدس رضوی است دسترسی داشت:

شماره اول، سال اول، دی ۱۳۳۰.

شماره دوم، سال اول، بهمن ۱۳۳۰.

شماره سوم، سال اول، اسفند ۱۳۳۰.

شماره چهارم (شماره مخصوص نوروز)، سال اول، فروردین ۱۳۳۱.

شماره پنجم، سال اول، اردیبهشت ماه ۱۳۳۱.

شماره ششم، سال اول، شهریور ۱۳۳۱.

شماره هفتم، سال اول، مهر ۱۳۳۱.

شماره هشتم، سال اول، آبان ۱۳۳۱.

شماره نهم، سال اول، آذر ۱۳۳۱.

شماره اول، سال دوم، دی ماه ۱۳۳۱.

شماره دوم، سال دوم، بهمن ۱۳۳۱.

شماره سوم، سال سوم، اسفند ۱۳۳۱.

شماره چهارم، سال دوم، فروردین ۱۳۳۲.

شماره پنجم، سال دوم، اردیبهشت ماه ۱۳۳۲.

شماره ششم، سال دوم، خرداد ۱۳۳۲.

شایان ذکر است علاوه بر کتابخانه آستان قدس، فقط کتابخانه مجلس (سال اول، شماره ۱-۹ و سال دوم شماره ۵) برخی از شماره‌های مجله نامه فرهنگ را دارد (حیدری، ۱۳۸۹، ۹۹۰) و سایر مراکز بزرگ آرشیوی و کتابخانه‌ای بزرگ کشور مانند دانشگاه تهران (آشوری، ۱۳۸۷، ص ۹۱۴) و کتابخانه ملی^۲ هیچ شماره‌ای از این مجله ندارند.

^۲ <http://nlai.ir/>

تعداد صفحه‌های بیشتر شماره‌های مجله نامه فرهنگ ۴۵ صفحه اما بعضی شماره‌ها ۶۰ صفحه دارد. شمارش صفحه‌های مجله پشت سرهم است، به عبارت دیگر صفحه‌شمار هر شماره مجله مستقل نیست بلکه در ادامه شماره قبل دنبال می‌شود. شماره صفحه‌های مجله در سال اول با ۱ از شماره ۱ شروع و به ۴۳۲ در پایان شماره ۹ خاتمه یافته و در سال دوم انتشار مجله از عدد ۱ در شماره یک آغاز و به ۲۹۰ در صفحه آخر شماره ۶ پایان می‌پذیرد. صفحه‌های دارای آگهی و صفحه جلد مجله در شمارش صفحه‌های مجله محاسبه شده است.

مجله نامه فرهنگ آرم خاصی نداشت اما برای طراحی آن آگهی زیر را در شماره اول منتشر کرد:

«مسابقه ذوق و هنر»

نامه فرهنگ تهیه زیباترین و مناسب ترین «آرم» و نشان را که نمودارش روش و مقصود فرهنگی مجله ما باشد بین نقاشان هنرمند به مسابقه می‌گذارد و به کسی که اثر هنری و از همه بهتر تشخیص داده شود جایزه‌ای در حدود توانائی ما تقدیم خواهد شد» (مجله نامه فرهنگ. سال اول، شماره اول، پشت جلد).

پس از مدتی آرم نشریه مشخص شد و از شماره سوم بر روی جلد مجله درج شد:

«تصویر فردوسی و خورشید درخشان فرهنگ که زینت بخش پشت جلد مجله گردیده است اثر خامه هنرمند مجتبی زاهدی دانش‌آموز دبیرستان شاهرضاست. ما، بین تصویرهای مختلف اثر ایشان را برگزیدیم که از جوانان هنرمند هم تشویقی شود» (مجله نامه فرهنگ. سال اول، شماره سوم. پشت جلد).

معرفی غلامحسین یوسفی

دکتر غلامحسین یوسفی ادیب، نویسنده، مترجم و استاد برجسته ادبیات فارسی در بهمن ۱۳۰۶ خورشیدی در مشهد به دنیا آمد. وی تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در همان شهر به پایان برد و از سال ۱۳۲۵ برای تحصیل در دوره لیسانس زبان و ادبیات فارسی به تهران رفت. نامبرده در سال ۱۳۲۸ تا ۱۳۳۰ در دوره دکتری در دانشگاه تهران به تحصیل ادامه داد و از سال ۱۳۲۹ رسماً کار خود را در فرهنگ خراسان آغاز کرد و همزمان دوره لیسانس حقوق قضایی و سیاسی دانشکده حقوق دانشگاه تهران را هم گذراند. دکتر یوسفی با تأسیس دانشکده ادبیات در دانشگاه فردوسی مشهد از سال ۱۳۳۴ تدریس دروس تاریخ ادبیات را در این دانشکده آغاز کرد و تا مهرماه ۱۳۵۸ در دانشگاه فردوسی مشهد در دوره‌های لیسانس و فوق لیسانس و دکتری ادبیات تدریس کرد. وی در سال ۱۳۵۸ از دانشگاه مزبور بازنشسته شد (دانشگاه مشهد، ۱۳۵۹، ۱۸).

دکتر غلامحسین یوسفی برای پیشبرد آموزش و تحقیق در زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه فردوسی مشهد کوشش فراوان کرد. تأسیس دوره‌های فوق لیسانس و دکتری در دانشگاه فردوسی مشهد پس از دانشگاه تهران مدیون تلاش‌های وی بود (قنبری، ۱۳۸۶، ۸۲). او همزمان به تحقیق و پژوهش در حوزه‌های متنوع ادامه داد و به این منظور سفرهای مطالعاتی به کشورهای مختلف از جمله فرانسه، انگلستان و آمریکا انجام داد. تصحیح متون یکی از زمینه‌های مورد علاقه دکتر یوسفی بود که در این مسیر کارهای ماندگاری از او در دست است. ابومسلم سردار خراسان، دیداری با اهل قلم، کاغذ زر، تحقیق درباره سعدی و شیوه‌های نقد ادبی از جمله آثار تصنیفی و ترجمه‌ای دکتر یوسفی است (یاحقی، ۱۳۸۸، ۱۵۲).

دکتر غلامحسین یوسفی در چهاردهم آذر ۱۳۶۹ در ۶۳ سالگی در تهران درگذشت.

دوره ۹ شماره ۳۴ و ۳۵
بهار و تابستان ۱۳۹۶

نشریه انجمن علمی دانشجویان و مراکز فرهنگی و اجتماعی

زمینه ها و عوامل انتشار نشریه

در یادداشت آغازین شماره اول مجله به قلم غلامحسین یوسفی درباره زمینه‌ها و عوامل انتشار نامه فرهنگ چنین

نوشته است:

نامه فرهنگ به کوشش و پایداری و رنج فراوان جمعی از دانش‌دوستان و فرهنگیان خراسان به عالم هستی قدم می‌نهد تا نویسندگان آن بدینوسیله آنقدر که می‌توانند به فرهنگ این مملکت خدمت کنند، این اولین اقدام از آن جهت که به قول فرانسویان ... «نخستین قدم ارجمند است» با ارزش می‌باشد. ولی در مقام پیشروی قدمی لرزان و محتاج به مساعدت و همگامی دیگر طالبان علم و ادب می‌باشد. غرض از انتشار این مجله صرفاً خدمت به علم و ادب و کوشش در راه اعتلای فرهنگ است و به خصوص در نظر داریم برخلاف سیره نادرستی که در رفتار اکثر مردم این مملکت معمول شده است و به مظاهر تمدن و سابقه درخشان هنری خود به چشم اعتنا و اعتبار نمی‌نگرند، این زیباییها و مفاخر و مآثر را تا حد امکان معرفی کنیم و نشان دهیم که ما نیز در مقام عرض علم و هنر افتخاراتی داریم که دنیای

دانش و ادب برابر آنها سر تعظیم فرود می‌آورد و این احترام و تجلیل به‌خلاف ادعای بعضی ظاهرینان به هیچگونه طمع و شائبه سیاست خارجی آلوده نیست. آنانکه تصور می‌کنند دنیای نو و علم و ادب و هنرنو باید از کلیه سوابق و سنن و آداب و ترقیات گذشته چشم‌پوشد و همه را از یاد ببرد کاملاً اشتباه می‌کنند. زندگی هنری و تمدن بشر جز ارتباط گذشته و آینده و اقتباس زیبایی‌ها و محاسن دیروز و تلفیق آنها با مقتضیات و حوائج امروز و افزودن بدایع عصر بدان چیز دیگری نیست؛ بدین جهت آن کسی که اصل و نسب تمدن و هنر و علم و ادب جامعه خود را نمی‌شناسد در دنیای دانش و ادب نوین نیز بی‌مایه می‌نماید و آنچه مولود ذوق اوست ارجمند نخواهد بود.

ما عاشق و طالب و مؤید هر دانش و هنرنو هستیم به شرط آنکه این تجدد بر اسلوبی صحیح و ذوق‌پسند استوار باشد که پایدار بماند و ابداع چنین ابتکارات با معرفت به مظاهر هنری و علمی گذشته هر قومی بستگی کامل دارد تا بتوان بر روی پایه‌های گذشته با مصالح و لوازم نوین بنای علم و ادب را طوری پی‌افکنند که از باد و باران هم‌گزند نیابد. بدین جهت نه بسائقه کهنه‌پرستی و محافظه‌کاری بلکه به مقصود فوق سوابق علمی و ادبی و هنری ایران را تا آنجا که مقدور باشد معرفی و تجلیل خواهیم نمود؛ و نیز همان طوری که *مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ* صادق است باید گفت تا انسان هم ملت و مملکت خود و جمیع متعلقات آن را نیک نشناسد معنی وطن و وطن‌دوستی را نخواهد دانست و علاقه‌ای که بدان دارد جز محبتی سطحی چیز دیگری نخواهد بود. چگونه انسان چیزی را که نمی‌شناسد و ارزشش را نمی‌داند دوست می‌تواند داشت؟! این دوستی اگر هم بوجود آید ظاهری و زودگذر است. مردمی که هر زمان در راه شرف و استقلال و آزادی خود فداکاریها و مردانگی‌ها نموده‌اند میدانسته‌اند که اگر میهن خود را از دست بدهند چه گوهر گرانبهایی از کفشان می‌رود، می‌دانستند تمدن آنان، زبانشان، آداب و رسومشان، هنر ملی آنان و بالاخره کلیه جلوه‌های حیات و تمدن خود را در این صورت باید به دیگری بسپارند؛ بدین جهت اجازه نمی‌دادند استقلال و آزادی وطنشان یعنی همه چیزشان فنا شود و از دست برود. ملت ایران با وجود عدم معرفت کافی بدین مطالب و با آنکه اکثر افرادش امروز از زندگی در این مرز و بوم رنج می‌برند وطن خود را سخت دوست می‌دارند و نوع دوست هستند و واضح است که اگر روزی همه افراد ما بدانند که چه عللی آنان را به یکدیگر می‌پیوندد و این لفظ ایرانی در چه چیزها همگان را مشترک می‌سازد، دیروز چه داشته‌اند و امروز چه دارند و برای فردا چه باید بکنند و اگر سستی نمایند چه چیزها را از کف خواهند داد، مسلماً وطن‌دوستی و ملت‌خواهی آنان افزون‌تر خواهد شد؛ هدف نویسندگان این مجله در معرفی آنچه به ایران و ایرانی تعلق دارد از جهت این عشق و علاقه نیز می‌باشد و اگر با ضعف بنیه مالی و با علم به اینکه در ملک ما هنر نمی‌خرند و کساد متاعی داریم دست به این اقدام زدیم بیشتر از آن جهت بود که دیدیم بدبختانه امروز جمعی نااهل خودکامه خامه‌ها برگرفته‌اند و به عوض پیش بردن دانش و معرفت چون زنگی مستی که تیغ به دست گیرد به انهدام بنای معارف و فرهنگ و مطبوعات پرداخته‌اند و در حقیقت با نوک خامه‌های دشنه‌مانند زهرآلود خود هر لحظه الله‌زیبای علوم ادب را به قتل نفسی تهدید می‌کنند که زشت‌ترین قتل‌هاست... بدین جهت در چنین احوالاتی لازم دیدیم که هر کس به قدر وسع و توانائی خویش در تقویت فرهنگ و علم و ادب کشور بکوشد. چه بی‌شک زبان‌آوری و عرض‌اندام عده‌ای بی‌اندام و ناباب ناچار بازار آنان را برافروخته خواهد داشت و مردان کاردان و شریف و علاقمندان حقیقی علم و ادب و معارف کشور را به زاویه عزلت و خمول و سکوت خواهد تاراند.

بدین جهت به تشویق جمعی از مردم دانشور و ادب‌پرور و فرهنگیان محروم و فداکار و خردمند خراسان اولین شماره نامه فرهنگ که نخست به عهده همت جامعه لیسانسیه‌های دانشسرای عالی خراسان نهاده شده آماده انتشار گشت؛ و نیز مصمم شدیم خود ضمن مطالب مجله‌ای علمی و ادبی، نقائص فرهنگ را هم یادآور شویم و راه اصلاح را

نشان دهیم و در رفع آنها بکوشیم. همکاران گرامی هریک تعهد نمودند که ثمره مطالعات و تجاربی را که در رشته تخصصی خود دارند بوسیله این مجله انتشار دهند و در مقابل جوهرپیشگی و بازار فریائی صلاح‌نمایان که تیشه به ریشه علم و ادب می‌زنند و حرمت‌قلم را نمی‌دارند و آن را به خدمت اغراض ناپسندیده می‌گمارند، سکوت ورزند بلکه در عوض به کوشش‌های سودمند و دانش‌پرورانه‌ای برخیزند و متاع فضیلت خویش عرضه نمایند تا ارج زحمات آنان و تفاوتش معلوم گردد و جامعه فرهنگیان نیز وزن و قیمتی پیدا کند، به خصوص که خراسان از نظر سابقه تمدنی و فرهنگی خود توجه به چنین کوششی را می‌طلبد و به همین دلیل کسانی را که به فرهنگ سرزمین خراسان خدمت نموده‌اند نیز به تدریج معرفی خواهیم کرد» (مجله نامه فرهنگ. سال اول، شماره اول، ص ۱-۴).

اهداف نشریه

غلامحسین یوسفی سردبیر مجله در یادداشت روش و مقصود نامه فرهنگ هدف‌های انتشار نشریه را چنین توضیح داد:

«۱- ما سعی می‌کنیم اولاً آنچه از شعر و نثر در این مجله درج می‌شود به فارسی روان و اصیل و زیبایی‌نگارش یابد که نه عبارت پردازی‌های مصنوع آن بوی کهنگی و مرگ بدهد و از ذوق و سلیقه زمان دور باشد و نه لغات ناهنجار و نامأنوس در آن بکار رود که پرداخته بعضی ناهلان بی‌ذوق است و در ترازوی ذوق و اصالت ناموزون می‌نماید؛ لغات زیبا و درستی را امثال: دانشگاه، دانشسرا، هنرسرا، دانشکده، هنرکده، شهربانی، شهرداری و غیره که دیری نیست بر مفاهیم قدیم و جدید لباس تازه پوشانده‌اند نیز به جای خود می‌ستائیم و بکار می‌بریم و بدایع امثال آنها را هم پذیرنده و مشتاقیم و بدین جهت از کسانی که مقالاتی برای درج در این مجله ارسال می‌دارند رعایت این مطلب را متوقع هستیم.

۲- سعی می‌کنیم فرهنگ دارای مطالب تربیتی، اخلاقی، علمی، ادبی، اجتماعی، دینی و فرهنگی باشد و از این جهت از خوانندگان محترمی که بتوانند در هریک از این قسمت‌ها به ما کمک کنند و آثار ارجمندی داشته باشند چشم‌داشت کمک داریم و مساعدتشان سبب تشکر و امتنان ما خواهد بود.

۳- به معرفی تاریخ و جغرافیای ایران نیز اهتمام کامل خواهیم داشت از آن جهت که اکثر مردم حتی شهرها و نواحی نزدیک خود را هم نیک نمی‌شناسند که دارای چه خواص و چه منابع اقتصادی و طبیعی و چگونه مردمی است و به خصوص ناحیه خراسان بیشتر منظور ماست.

۴- قصه‌ها و لهجه‌های محلی، رسوم و سنن و آداب مردم نواحی مختلف نیز مورد علاقه ماست و هر چه از این قبیل بیابیم چاپ می‌کنیم در این قسمت مخصوصاً مردم علاقمند خراسان که خودشان یا دیگران مأخذ و یا معلوماتی داشته باشند می‌توانند به ما کمک کنند به خصوص آنکه صورت طبیعی هر چیز حفظ شود و به زیور صنعت و آرایش دگرگون نگردد.

کتابهای ارجمند دیرین (به خصوص اگر نسخه کمیاب باشند و حجاب نسیان و دوری از انظار جمال آنها را پنهان داشته باشد) و نیز بعض کتب مفید دیگر را معرفی خواهیم نمود.

۶- خوانندگان را به بدایع آثار دیگران که توسط بعض نویسندگان ما ترجمه خواهد شد و سبک و روش تفکر آنها آشنا خواهیم کرد.

- ۷- اطلاعات تاریخی و شرح حال (بیوگرافی) و نقد آثار و افکار بزرگان را به خصوص اگر از سده اخیر (و خراسانی) باشند و بدست بیاوریم یا کسی برای ما بفرستد چاپ خواهیم کرد.
- ۸- در هر شماره اطلاعاتی عمومی از هر قبیل که باشد و بتواند در روشن کردن فکر مردم و تحریک ذوق و افزودن به اطلاعات آنان مؤثر واقع شود خواهیم نگاشت.
- ۹- آنچه از دانشمندان خارجی بیابیم و بتوانیم به فارسی برگردانیم و به حال فرهنگ و خوانندگان خود مفید بدانیم به نظر شما خواهیم رساند و به خصوص مسائل تربیتی موردنظر واقع خواهد شد.
- ۱۰- چون قصد داریم این مجله طوری باشد که دانشجویان و دانش‌آموزان هم از آن استفاده کنند علاوه برآنکه مطالب بدین موضوع دقت خواهیم کرد، مسائل و موضوعاتی که برای مواد مختلف دروس آنان نیز مفید باشد به قدر امکان تهیه می‌کنیم و در دسترسشان می‌گذاریم.
- در نامه فرهنگ آنقدر که در حوصله این صفحاتت سعی خواهد شد مطالب بالا گنجانده شود و امید است اگر در شماره‌های اول نقائصی مشهود گردد با وجود اشکالات فراوان و عدم وسائل بتوانیم در رفع آنها بکوشیم، البته انتقادات منطقی و بی‌غرضانه را می‌پذیریم؛ این مجله از آن تمام فرهنگیان (اعم از کارمند اداری و آموزگار و کمک‌آموزگار و دبیر) و فضایی هر طبقه خواهد بود و هر کس به هر طریق که بتواند به مساعدت ما برخیزد و بدین اغراض فرهنگی کمک کند او را پذیره خواهیم شد و شکرگزاری خواهیم بود. ممکن است روش ما مقبول طبع بعض اشخاص نباشد، لیکن چنانچه نخست یادآور شدیم ادامه این روش و خدمت به کمک‌های مؤثر تمام همکاران گرمی و کلیه کسانی که روش و مقصد ما را می‌پسندند بستگی کامل دارد و بدین وسیله از آنان استمداد می‌کنیم تا این شعله که برافروخته‌ایم به خاموشی نگراید.» (مجله نامه فرهنگ. سال اول، شماره اول. صص ۴ - ۶).

دوره ۹ شماره ۳۴ و ۳۵
بهار و تابستان ۱۳۹۶

نشریه انجمن علمی و ادبی دانشجویان و اساتید دانشگاه خرد

نامه ماهانه :
ادبی، علمی، تاریخی و اجتماعی

وطن در پناه خرد زنده است
خرد خود ز فرهنگ باینده است

نامه فرهنگ

دو این شماره:

اردیبهشت ماه ۱۳۳۱
شماره پنجم - سال اول

مخ
کنایه در ملل و نعل
لاله و باد بهاری
کوشیار گیلابی
تاریخچه فرهنگ خراسان
یادی از دکتر غنی
بیا کله
آرزوها
سرگذشت نراملون
کودک یتیم
موزه و خزانه آستان قدس
داستان امتحان
قضاوت در صحرا
شیلات
تصحیح شعر حافظ
و مطالبی دیگر...

سعید نفیسی، دکتر محمد معین، محمود فرخ، ابوالقاسم فیونسات، محمد طاهر بهادری،
احمد علی رجائی، بانو دنیا طاهری، علیرضا آریان، حبیب الله صمدی، عباس سعیدی،
جعفر کوشا، غلامحسین یوسفی، ترجمه: امیر صدقیانی، محمد رهبر.

فرهنگ گان

محتوای نشریه

نامه فرهنگ، نشریه‌ای دارای مطالب تربیتی، اخلاقی، علمی، ادبی، اجتماعی، تاریخی و جغرافیایی است. برای آشنایی بیشتر خوانندگان با محتوای و سبک نگارش مجله نامه فرهنگ در زیر فهرست مطالب شماره اول و بخشهایی از دو مقاله آن ارائه شده است:

فهرست مندرجات شماره اول:

مردم افغانستان به قلم آقای سعید نفیسی، فردوسی، مقام و اهمیت تربیت به قلم محمد شهرستانی، کلاه انتقام‌کش ترجمه محمد پارسا، یک پیش‌آمد کوچک که عبرت‌انگیز است به قلم محمد شبیری، استاد بهار به قلم غلامحسین یوسفی، خوف و زوزن به قلم آقای عبدالحمید مولوی، آسمان به قلم محمود امیدیار، گل و بلبل به قلم غلامحسین یوسفی، اثر ترمودینامیک به قلم تقی بینش، اهمیت ویتامین‌ها در غذا به قلم غلامرضا نظری، پدر فراموش می‌کند ترجم، امیرصدقیانی، اتم و انرژی بی‌پایان آن به قلم رحیم آخوندزاده، بهداشت دهان کودکان به قلم دکتر هوشنگ فرشید، گفتگو با ماه از غلامحسین یوسفی، دینامیت به قلم محمد سجادی، مسائل سال ششم ریاضی و طبیعی، اخبار فرهنگی، اخبار جامعه لیسانسیه‌های دانشسرای عالی خراسان، خدمتگزاران شریف فرهنگ خراسان را بشناسید. بخشهایی از دو مقاله مجله:

«استاد بهار به قلم غلامحسین یوسفی»

استاد بهار شاعری ملی و هنرمندی واقعی بود. نگارنده که به سالها شاگردی در مکتب استاد بزرگوار ادب ملک‌الشعراء بهار مفتخر است، امروز که قلم برگرفته‌ام تا در شرح مقام ارجمند آن بزرگوار سخنی گویم از دو جهت می‌بینم که آنچه باید و شاید به روی کاغذ نمی‌توانم آورد: نخست آنکه بحر را در کوزه نیارم ریخت و دیگر آنکه از کسی که رهبر بزرگ خود را از دست داده است و هر چه می‌نگارد باز به اشک چشم فرو می‌شوید انتظاری نباید داشت. من بر کشت آفت رسیده ادب حسرت می‌خورم و از دیدار گلستان پژمرده ذوق و شعر بر خود می‌لرزم که بعد از این، بهار را بی‌حس «بهار» خواهد گذراند و دیگر آن جمال را در آن کسی نخواهد دید، زیرا او خود روح‌بخش گل‌های دیگر این گلزار نیز بود» (مجله نامه فرهنگ، سال اول، شماره اول، ص ۱۶).

«تاریخچه فرهنگ خراسان»

آقای محمد فرهنگ بهادری معاون محترم فرهنگ خراسان که مدت سی و دو سال است در فرهنگ مشغول خدمت هستند و قدیمی‌ترین عضو فرهنگ خراسان می‌باشند، بنا به خواهش ما برای معرفی بنیان‌گذاران فرهنگ این مقاله را نوشته‌اند که ضمن اظهار تشکر از ایشان، درج می‌شود. نامه فرهنگ تاریخ علوم و معارف در خراسان تا آنجا که آثار باقیه دارد مهم‌تر و مشروح‌تر از آنست که بتوان در چند صفحه به تشریح سوابق و خصوصیات آن پرداخت. فقط با ذکر نمونه‌ای از علوم و مدارس قدیمه، تاریخ پیدایش معارف و مدارس جدید را شرح می‌دهیم:

غیر از مکاتب قدیم که به طرز مخصوصی در مساجد و تکایا و منازل اشخاص برای تعلیم اطفال دایر بوده و هنوز هم نمونه آن در بعضی نقاط موجود است عمده مدارس قدیمه حوزه خراسان ۵۲ باب بوده که ۱۸ باب در مشهد و بقیه در شهرستانها است. قدیمی‌ترین بنای مدارس مذکور مدرسه پریزاد مشهد واقع در بازار جنب مسجد گوهرشاد است که در سال ۸۲۳ قمری از طرف پریزاد خانم یکی از جواری گوهرشاد ساخته شده.» (مجله نامه فرهنگ، سال اول، شماره چهار، ص ۱۵۱).

تبلیغ مجله

مجله برای شماره مخصوص نوروز اولین آگهی را در صفحات داخلی و آگهی دیگری را در پشت جلد چاپ نمود. متن آگهی کوتاه به این شرح منتشر کرد:

«توجه کنید!

ما عادت نداریم تا چیزی شایسته تحسین نباشد آنرا بستائیم و به دیگران معرفی نمائیم؛ با توجه بدین نکته، به خوانندگان علاقمند خود توصیه می‌کنیم شماره مخصوص نوروز نامه فرهنگ را حتما تهیه نمایند. زیرا این شماره شامل بهترین مقالات ادبی، تاریخی، داستانها، اشعار و تصویرهای زیبایی تاریخی و پشت جلد مصوری دارد که نظیر بهترین مجلات پایتخت خواهد بود» (مجله نامه فرهنگ. سال اول، شماره سوم. ص ۱۰۹).

تقاضای شماره پیشین از نمایندگی خود باعث تبلیغ است:

«از رؤسای فرهنگ و نمایندگان مجله در شهرستانها تقاضا می‌شود اگر نخستین شماره مجله نزدشان باقیمانده و دارند برای ما بفرستند که بسیار مورد لزوم است و هیچ نداریم» (مجله نامه فرهنگ. سال اول، شماره سوم. پشت جلد).

آگهی های نشریه

مجله در شماره اول آگهی نداشت ولی برای جذب آن آگهی زیر را منتشر کرد:
«نامه فرهنگ آگهی‌های مختلف خصوصاً اگر تجارتي باشد می‌پذیرد و به بهترین ترتیب که مورد توجه واقع شود آنها را چاپ می‌کند و چون خوانندگان این مجله خواص هستند مؤثر خواهد افتاد» (مجله نامه فرهنگ، سال اول، شماره اول. پشت جلد).

به هر حال این نشریه در شماره دوم و سوم هر یک، نیم صفحه آگهی در پشت جلد چاپ نمود.

مجله و خوانندگان

«به هر مؤسسه‌ای در مقابل فروش ده شماره نامه فرهنگ یک شماره مجانی تقدیم می‌شود که در کتابخانه ضبط و یا در آموزشگاه‌ها به شاگردان ساعی و علاقمند داده شود» (مجله فرهنگ، سال اول، شماره دوم، پشت جلد).
عده‌ای زیادی از جرائد و بزرگان ادب فارسی و دانشمندان علوم مختلف پس از مطالعه نامه فرهنگ درباره آن اظهارنظر نموده و نامه به مجله ارسال کردند که در زیر اسامی برخی از آنها آمده است:

آقای گلشن آزادی مدیر روزنامه گلشن آزادی، آقای علی اصغر حکمت استاد دانشگاه تهران، آقای دکتر سیدعلی شایگان استاد دانشگاه تهران، آقای محمود فرخ شاعر خراسانی، نظام‌الدین شهیدی، محمدحسن ادیب هروی، آقای مهدی بیانی رئیس کتابخانه ملی، روزنامه شاهد چاپ تهران، روزنامه آزادی و نوای خراسان، آقای حبیب یغمائی مدیر مجله یغما، آقای دکتر علی اکبر سیاسی رئیس دانشگاه تهران، آقای دکتر ذبیح الله صفا استاد دانشگاه تهران، آقای ابراهیم صهبا شاعر، آقای دکتر محمد معین استاد دانشگاه تهران، آقای ابوالقاسم فیوضات معاون سابق وزارت فرهنگ، روزنامه سیاه و سفید.

مجله طی یادداشتی در شماره پنجم ضمن توقف کوتاه چند ماهه به بیان درد دل و مشکلات مجله نویسی با خوانندگان خود می‌پردازد:

« دوستان نامه فرهنگ توجه کنند

قریب شش ماه پیش روزی که می‌خواستیم به انتشار نامه فرهنگ شروع کنیم و هنوز این فکر از قوه به فعل نیامده بود کسی تصور نمی‌کرد که در مشهد با محیط و وسائل موجود ما بتوانیم بیش از یک دو ماه در پیروی از هدف خود بایستیم. اتفاقاً علاقه خدمت به فرهنگ این مرز و بوم و نیروی امید و پشتکار همه دشواری‌ها را آسان کرد. گرچه مانند

همه کارهای بی‌سود سرانجام بسیاری از زحمات بدوش یک دوتن نهاده شد ولی لحظه‌ای پاپس نکشیدیم؛ با صرف ساعت‌ها وقت خود از صبحگاه تا پاسی از شب در چاپخانه و تحمل ضررهای شخصی و خون دل خوردن فراوان، کوشیدیم که هر بار نامه فرهنگ زیباتر و مفیدتر باشد و اگر ما نور چشم خود و نیروی جوانیمان را رایگان صرف می‌کنیم به نور چشمان شما و فرزندان فرهنگ این مملکت چیزی که شایسته مطالعه باشد تقدیم شود. چون قصد تجارت و پول اندوختن نداشتیم هر نوع مخارج سنگین را که به حسن مجله می‌افزود قبول نمودیم؛ مثلاً فقط برای پشت جلد شماره نوروز پس از ترتیب صورت حساب مبلغ ۷۲۵۰ ریال پرداختیم، هر کس از هر جا پیشنهادی مفیدی و منطقی کرد و انتقادی بجا نمود از جان و دل او را استقبال و نامه فرهنگ را آئینه افکار و دانش‌آموزان، آموزگاران، دبیران، فرهنگیان محترم، استادان دانشگاه و فضلالی هر طبقه کردیم و در پاسخ سخنان بی‌سود و کم‌مایه بعضی فرمان‌برداران حسد که هنوز قلم در دستشان می‌لرزد سکوت را اولی دانستیم. بحمدالله به یاری همکاران و تشویق شما خوانندگان گرمی کار مجله فرهنگ بالا گرفت و سر موعد مقرر همیشه منتشر شد و بدانجا رسید که استادان دانشگاه و فضلالی مملکت بدان با نظر عنایت نگرستند و در دانشگاه و مدارس پایتخت و سایر شهرها، حتی کرانه‌های کشور مانند تبریز و اهواز هم جمعی خریدارش شدند و بعضی محصلین ایرانی ساکن اروپا هم آن را خواستار گشتند و ما را به ادامه خدمت ترغیب نمودند. برخلاف سیره معمول بعضی نامه‌نگاران باید بگوئیم که درین مدت نامه فرهنگ ضرر نکرده ولی سودی هم نبرده است. اینک بواسطه فرارسیدن فصل امتحانات و افزون شدن اشتغال همکاران و مسافرت بعضی از آنها و تعطیل مدارس (که بیشتر نامه فرهنگ به خاطر تکمیل معلومات دانش‌آموزان عزیز انتشار می‌یافت) و علل دیگر، به ناچار تا شهریورماه مجله، مرتب منتشر نخواهد شد. ولی در این مدت انتشارات دیگر جامعه ما، دنباله نامه فرهنگ را طی خواهد کرد و از طرف بعضی دبیران محترم برای دانش‌آموزان کتاب‌های درسی تدوین و منتشر خواهد گشت. شاید بتوانیم یک شماره نامه فرهنگ هم تقدیم شما کنیم. ما خود آگاهیم که خدمت بسزائی از دستمان برنیامده و نامه فرهنگ نسبت به یک مجله علمی و ادبی محض هنوز نقائصی دارد» (مجله نامه فرهنگ، سال اول، پنجم، پشت جلد).

اشتراک نشریه و شمارگان

مجله نامه فرهنگ در شماره اول خط مشی مجله را درباره اشتراک نشریه چنین می‌نگارد: «نامه فرهنگ در مراحل نخستین تعداد محدودی چاپ می‌شود و تقریباً به بهای مخارج آن به فروش می‌رسد، بدین جهت فروش این مجله به هیچ‌کس، به هیچ‌وجه تحمیلی نیست، هر کس واقعاً دوستدار مطالب آن است خریدارش خواهد بود؛ اجباری در خرید آن نیست که سبب گله و گفتاری گردد و نیز مخارج انتشار این مجله باید فقط از راه فروش آن تأمین شود. متأسفانه از تقدیم مجانی آن به خریداران کالای علم و ادب و دوستان ارجمند معذوریم و مطمئنیم که آنان هم با خرید نامه فرهنگ به مساعدت ما و پایمردی در ادامه این خدمت خواهند خواست.» (مجله نامه فرهنگ، سال اول، شماره اول، پشت جلد).

مجله در شماره دوم از عموم ادب‌دوستان و دانش‌آموزان و همکاران محترم و رؤسای آموزشگاه‌ها و رؤسای فرهنگ شهرستان‌ها که در انتشار و فروش نشریه کمک نمودند تشکر نموده و تأکید می‌کند

«چون نامه فرهنگ جز از راه فروش تک شماره‌ها درآمد دیگری ندارد، این مساعدت را همیشه مبذول دارند و وجوه دریافتی را خود به موقع ارسال دارند تا ما به ادامه انتشار موفق شویم و وقفه‌ای در انجام این خدمت روی ندهد.

شماره دوم نامه فرهنگ بواسطه تذکره‌ی زیاد از خوانندگان علاقه‌مند که طالب آن هستند، تعداد بیشتری چاپ شد» (مجله فرهنگ، سال اول، شماره دوم، پشت جلد).

«چون ما فاقد سرمایه بودیم و بی‌وجود آن انتشار مجله ممکن نمی‌شد بنا بر اصرار علاقمندان نامه فرهنگ قبوض اشتراکی منتشر و به برخی از دوستان و آقایان بفروش رساندیم. با آنکه سرمایه کافی برای بقای مجله فراهم نشده ولی چون مشترکین قبضی خریده بودند برای آنکه بدانند ما به آنچه وعده کردیم وفا خواهیم کرد با همین بضاعت به انتشار مجله شروع کردیم» (مجله فرهنگ، سال اول، شماره ششم، ص ۲۴۲ - ۲۴۳).

توقف

مجله نامه فرهنگ به علت عدم بازگشت سرمایه و ضررهای مالی زیاد به دنبال چاپ و توزیع هر شماره، سرانجام پیش از انتشار شماره ششم سال دوم در خرداد ۱۳۳۲ برای همیشه متوقف گردید.

نتیجه‌گیری

مجله نامه فرهنگ با تمام فراز و فرودها و مشکلات زیادی که با آن مواجه بوده است نشانگر علاقه‌مندی زیاد غلامحسین یوسفی و گروه نویسندگان به ارتقای دانش تخصصی معلمان و دانش‌آموزان است. در زمانی که کمتر کسی به فکر انتشار مجله فرهنگی است یوسفی بدون هرگونه شائبه اقتصادی مجله‌ای مرتبط با نیازهای آموزشی تأسیس می‌کند و نه تنها برخی مقالات هر شماره را می‌نویسد بلکه تلاش می‌نماید مجله با پائین‌ترین قیمت و بهترین کیفیت محتوایی و چاپی ارائه گردد. این مجله در طول حیات کوتاه خود با توجه به هدف و محتوای مجله قطعاً تأثیر در رشد دانش فرهنگیان کشور و نویسندگان این گروه داشته است. اگرچه مجله نامه فرهنگ با توجه به مطالب متنوع و مناسب در جذب خواننده در سطح کشور موفق بود اما به علت ضرر اقتصادی متوقف گردید.

منابع و مأخذ

۱. سیدقطبی، سیدمهدی (۱۳۹۳). **دانش؛ نخستین سالنامه خراسان**. مجله الکترونیکی شمس، نشریه الکترونیکی سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، دوره ششم، شماره ۲۲-۲۳، بهار و تابستان ۱۳۹۳. دسترسی در: http://www.aqlibrary.ir/Old/index.php?module=TWArticles&file=index&func=view_pubarticles&did=۱۹۶۱&pid=۱۱
۲. دانشگاه مشهد (۱۳۵۹). **فرخنده پیام، یادگارنامه غلامحسین یوسفی**. مشهد: دانشگاه مشهد.
۳. قنبری، امید (۱۳۸۶). **زندگی‌نامه و خدمات علمی و فرهنگی دکتر غلامحسین یوسفی**. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
۴. یاحقی، محمدجعفر (۱۳۸۸). **ارج‌نامه غلامحسین یوسفی: زندگی، آثار، جستارهای متن پژوهی**. تهران: مرکز پژوهشی میراث مکتوب.
۵. صدیقی طباطبائی نائینی، محمد (۱۳۷۸). **راهنمای مطبوعات ایران ۱۳۰۴ - ۱۳۵۷**. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.

دوره ۹ شماره ۳۴ و ۳۵
بهار و تابستان ۱۳۹۶

شهر آکادمی ماندن کتابخانه موزه و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

۶. حیدری، آزاد (۱۳۸۹). فهرست مجله‌های فارسی کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی از ابتدا تا پایان سال ۱۳۸۶. تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.

۷. سایت کتابخانه ملی ایران: <http://nlai.ir>

